

Prof. dr hab. Zdzisław Wołk
Uniwersytet Zielonogórski

Zielona Góra 7.12.2025

Recenzja

pracy doktorskiej Pana mgr inż. Filipa Napierały pt. „Wybór szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów” napisanej pod kierunkiem naukowym Pana dr hab. Marka Walancika, prof. AWSB

Aktualność i znaczenie podjętej problematyki

Kształcenie zawodowe ma długie tradycje i znaczący dorobek w zakresie przygotowania do pracy zawodowej, jej wykonywania i rozwoju własnego obywateli. Występowało w różnych postaciach zawsze, kiedy miała miejsce praca zawodowa, początkowo w rolnictwie i rzemiośle, potem wraz z powstaniem i rozwojem przemysłu w przygotowaniu do działalności produkcyjnej. Kształcenie zawodowe ma długie tradycje w Polsce współczesnej i można uznać, że znacząco przyczyniło się do dźwignięcia polskiej gospodarki w okresie powojennym ze zniszczeń dokonanych w okresie okupacji. Autor zarysował to w części teoretycznej swojej pracy, niestety nie unikając przy tym zbyt dużych skrótów myślowych i uproszczeń (np. zupełne pominięcie działalności IKZ).

W okresie przemysłowym, za sprawą m. in. Henry'ego Forda, Franka Parsonsa dążono przede wszystkim do możliwego wykorzystania przez pracodawców zasobów tkwiących w pracownikach (głównie robotnikach fabrycznych). Z czasem, wraz z postępem cywilizacyjnym i coraz większą koncentracją na człowieku i i dążeniem do stworzenia mu możliwości samorealizacji, wyodrębnić zaczął nurt zorientowany na przebieg kariery życiowej i zawodowej człowieka w tym kontekście - jego udziału w pracy zawodowej. Oczywiście w kształceniu zawodowym kluczowe znaczenie mają szkoły zawodowe wszystkich szczebli. W okresie prosperity przemysłu szkolnictwo zawodowe, głównie zasadnicze „zagospodarowywało” ponad 70% absolwentów szkół podstawowych. Przemysł

potrzebował bowiem przede wszystkim robotników wykwalifikowanych, którzy kształceni byli w wąskich, niekiedy w bardzo wąskich specjalnościach zawodowych. Wybór zawodu był wówczas równoznaczny z decyzją o aktywności życiowej w trakcie całego dalszego życia.

Możliwości korekty tej decyzji były wówczas niewielkie. Współcześnie już tak nie jest. Decyzje podejmowane na pierwszym progu edukacyjnym w okresie przemysłowym wiążą się bowiem głównie z ukierunkowaniem na pierwszą pracę. Pomimo to jednak, trafność podjętego kształcenia zawodowego sprzyja harmonijnemu rozwojowi zawodowemu i dynamice realizacji kariery zawodowej.

Z tego też względu decyzje o wyborze zawodu i szkoły zawodowej należy uznać za znaczące. Wybór szkoły ponadpodstawowej jest ważnym zadaniem stojącym przed młodzieżą w okresie życia, w którym nie jest ona jeszcze przygotowana w pełni do podejmowania życiowych decyzji, tym bardziej, że z różnych powodów wydłuża się okres usamodzielniania się młodych ludzi. Dynamiczne zmiany cywilizacyjne w wielu obszarach zawodowych nie sprzyjają sukcesji pracowników ani przekazywaniu doświadczeń pracowniczych z pokolenia na pokolenie. Pojawiają się liczne nowe zawody, na temat których pokolenie rodziców wie bardzo niewiele lub nie ma żadnej wiedzy. Z kolei zawody mające duże tradycje znacząco zmieniły swój zakres i charakter w stosunku do wykonywania ich niegdyś. Działalność szkół podstawowych w zakresie przygotowania uczniów do transgresji na kolejny etap kształcenia wciąż odgrywa kluczową rolę. Za zasadne należy więc uznać podejmowanie badań empirycznych na temat preferencji i wyborów szkół ponadpodstawowych przez uczniów szkół podstawowych.

Interesujące w tej sytuacji jest poznanie opinii młodzieży kończącej średnie szkoły zawodowe, jak z perspektywy czasu postrzega ona swoje wybory. Takiej wiedzy poszukiwał w swoich eksploracjach Pan mgr inż. Filip Napierała. Podkreślam trafność podjętej tematyki. W literaturze można bowiem napotkać omówienie badań dotyczących planów zawodowych, aspiracji zawodowych młodzieży a także przebiegów karier oraz analizy losów absolwentów, natomiast kierunek przyjęty przez Doktoranta nie był dotychczas podejmowany.

Ogólna charakterystyka dysertacji

Tekst opiniowanej pracy doktorskiej liczy 219 stron oraz bibliografię, wykazy zestawień tabelarycznych (14 tabel) i rysunków (76 wykresów), dwa załączniki (wzór kwestionariusza ankiety i dyspozycje wywiadu) oraz streszczenia w języku polskim i języku angielskim. Łączna objętość całej rozprawy wynosi 260 stron.

Zasadniczą część dysertacji Autor podzielił na osiem rozdziałów, ponadto opatrzył ją wstępem i podsumowaniem z wnioskami. Cztery pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny i stanowią wprowadzenie do kolejnych jej fragmentów. Spis treści dotyczący tej części rozprawy ukazuje oryginalność, wręcz unikatowość podejścia do zagadnienia wciąż aktualnego i ważnego, ale dotychczas analizowanego z tradycyjnej perspektywy - przygotowania ucznia do przyszłej roli zawodowej lub działalności instytucji oświatowych. W przypadku opiniowanej rozprawy spojrzenie Autora wybiega w przyszłość – uwzględnia procesy obecnie zachodzące w świecie nauki i techniki oraz na rynku pracy oraz antycypuje kierunki ich przemian i przyszłe formy zatrudnienia. Autor obok zarysowania typowych czynników warunkujących działalność szkolnictwa zawodowego i uwarunkowań wyboru kształcenia na pierwszym progu edukacyjnym przywołuje uwarunkowania nietypowe, nowe i przyszłościowe, dotychczas nie uwzględniane w większości prac naukowych, co świadczy o Jego refleksyjnym i nowatorskim podejściu do podejmowanych zagadnień. Oczywiście dobór zagadnień przedstawionych w części teoretycznej jest subiektywny, jednakże Autor dążąc do właściwego przygotowania czytelnika do studiowania i interpretacji rezultatów przeprowadzonych badań ma prawo doboru treści dysertacji.

Część teoretyczna jest napisana rzeczowym, poprawnym językiem. Autor odnosi się w swoich rozważaniach do szerokiej, rozległej aktualnej literatury polskiej i obcojęzycznej.

Nie mam zastrzeżeń do doboru treści merytorycznych w tej części, jednakże zapoznanie się z tekstem rozprawy skłoniło mnie do przedstawienia kilku szczegółowych uwag i propozycji. W przypadku rozdziału 1 i wiążą się z jego strukturą i tytułowaniem rozdziału i podrozdziałów. Dotyczą one m.in.:

1. Tytuł rozdziału 1.1. Słowo „prezentacja” trafniej byłoby zastąpić słowem „fazy” lub „prawidłowości”;
2. Z treści tekstu wynika, że rozdział 1.3. jest podrozdziałem rozdziału 1.2.

3. W tytule podrozdziału 1.3.1. Pojęcie roli w literaturze przedmiotu prawdopodobnie brakuje słowa „społecznej (roli społecznej)”. Kolejne podrozdziały (1.3.2., 1.3.3 i 1.3.4) są naturalnymi podrozdziałami rozdziału 1.3.1.
4. Rozdział poświęcony szkolnictwu zawodowemu uważam za dobrze opracowany, jest syntetyczny, spójny, bogaty w treści merytoryczne. Wyjątek stanowi tu uproszczony, sprawiający wrażenie niekompletnego rozdział 2.3. Autor nie odnotował w nim działalności odgrywającego ważną rolę dla rozwoju szkolnictwa zawodowego Instytutu Kształcenia Zawodowego. Pomimo, że tytuł rozdziału brzmi „Kształcenie zawodowe w Polsce w latach 1945 – 1989” Autor swoje rozważania zatrzymał na roku 1961, nie wspominając o tym, co działo się w kolejnych trzydziestu latach. Biorąc pod uwagę temat rozprawy nie stanowi to znaczącego braku, jednakże choćby w kilku zdaniach należałoby występującą lukę wypełnić.
5. Tytuł rozdziału 2.6. oraz rozdziału 2.7. są bardzo ogólnymi hasłami, które warto byłoby poszerzyć.

W odniesieniu do innych rozdziałów części teoretycznej miałem podobne refleksje. Nie umniejszają one wartości merytorycznej opracowania, jednakże mogą być uwzględnione w przypadku opublikowania dysertacji.

Stopień doktora wiąże się z uzyskaniem prawa do samodzielności w projektowaniu i prowadzeniu badań naukowych, z tego więc względu rozdział metodologiczny podlega szczególnie wnikliwej uwadze. W opiniowanej pracy jest on skonstruowany typowo dla większości prac promocyjnych. Doktorant wyodrębnił w nim pięć podrozdziałów. Na czternastu stronach syntetycznie przedstawiony został zamysł badawczy Autora. Pomimo niewielkiej objętości rozdział ten jest kompletny. Autor skupił się w nim na przedstawieniu koncepcji swoich badań, ograniczając do niezbędnego minimum przegląd literatury metodologicznej, co uważam za rozwiązanie właściwe. Z treści tego rozdziału wynika, że Autor osadził swoje rozważania głównie w obszarze badań ilościowych, odwołując się do paradygmatu pozytywistycznego.

Za główny cel badań doktorant przyjął „eksplorację, opis i wyjaśnienie czynników decydujących o wyborze szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów” (s. 147). Adekwatnie do tego celu sformułował problem główny, któremu nadał następujące brzmienie: „Jakie są czynniki wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów?” (s. 148). Ogólne pytanie zawarte w powyżej wyrażonym problemie głównym

zostało uszczegółowione poprzez postawienie ośmiu następujących problemów szczegółowych:

P1. Jaka jest wiedza młodego człowieka o kształceniu zawodowym w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów kształcenia zawodowego?

P2. Jaka jest wiedza młodego człowieka o charakterystyce wybranego zawodu w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P3. Jaka jest wiedza młodzieży o programie kształcenia na wybranym kierunku zawodowym w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P4. Jaka jest rola doradztwa zawodowego w procesie wyboru kierunku kształcenia zawodowego?

P5. Jakie jest znaczenie środowiska w kontekście decyzji o wyborze szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P6. Jaka jest dostępność i wykorzystanie źródeł informacji o szkołach zawodowych przez młodzież w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P7. Jaka jest percepcja okresu nauki w szkole ponadpodstawowej z perspektywy absolwentów?

P8. Jaka jest percepcja działań promujących wybór szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów?

Postawione problemy badawcze umożliwiają odczytanie intencji badawczych Autora, przy czym uważam, że bardziej przejrzyste byłoby ich pogrupowanie, co wiązałoby się z postawieniem kilku (prawdopodobnie trzech) problemów badawczych grupujących problemy pokrewne.

Autor nie wyodrębnił problemów zależnościowych, toteż słusznie odstąpił od formułowania hipotez badawczych. Problemów zależnościowych w tym projekcie (moim zdaniem) jednak zabrakło. Uważam, że interesującym byłoby bowiem ustalenie, czy np. cechy kulturowo – demograficzne absolwentów lub wybrane kierunki kształcenia różnicują dokonane przez uczniów rozstrzygnięcia. Nie traktuję tego za błąd, lecz raczej jako sugestię jednego z możliwych kierunków dalszych badań.

W badaniach Autor posłużył się triangulacją technik sięgając zarówno do badań sondażowych jak i do obserwacji oraz wywiadu częściowo ustrukturyzowanego (s. 150). Narzędzia badawcze zostały opracowane samodzielnie. Ich wzory zostały zamieszczone w aneksie.

W badaniach wzięło udział 129 osób. Doktorant nie określił, w jaki sposób dobrał badaną próbę, pomimo, że szczegółowo przedstawił zasady, jak to się czyni. Uważam, że doprecyzowanie informacji na ten temat może przyczynić się do głębszej interpretacji uzyskanych wyników badań własnych jak też do ewentualnego poszerzenia zakresu możliwych uogólnień.

Raport z badań własnych został przedstawiony w kolejnej, liczącej blisko pięćdziesiąt stron części pracy. Złożyły się na nią trzy rozdziały, w których Autor omówił wyniki badań własnych pod kątem postawionych problemów badawczych. W swoich rozważaniach Doktorant posługiwał się danymi liczbowymi i procentowymi, niekiedy wzbogacając je o wypowiedzi nauczycieli zaczerpnięte z przeprowadzonych z nimi wywiadów. Pan mgr inż. Filip Napierała kierując się przyjętymi problemami badawczymi kolejno interpretował zestawiane wypowiedzi respondentów nie tylko je przedstawiając, ale także na bieżąco je komentując i powiązując z informacjami z innych źródeł. Swoje rozważania zilustrował przy pomocy zestawień tabelarycznych (14) i wykresów (76). Są one czytelne i dobrze wspomagają podążanie za narracją Autora oraz ułatwiają analizę tekstu rozprawy.

Autor omawiając wyniki badań własnych posługiwał się danymi liczbowymi i procentowymi, co wystarczyło do odniesienia się do postawionych problemów badawczych. Uważam, że uzyskany materiał empiryczny mógłby być pełniej wykorzystany przy zastosowaniu bardziej zaawansowanych technik statystycznych. Część, w której Autor opisuje rezultaty przeprowadzonych badań własnych jest napisana klarownie, przejrzystie. Język, narracja, interpretacje wyników i dokonywane na bieżąco wnioski są poprawne. Jednak także w tej części zastosowane przez Autora tytułowanie rozdziałów nie zawsze jest adekwatne do ich zawartości (moim zdaniem – zazwyczaj ze szkodą dla Autora i Jego pracy – zapowiedź nie zawsze ukazuje walory zapowiadanego fragmentu rozważań).

Podjęte przez Pana mgr inż. Filipa Napierałę badania są oryginalne i dostarczają nową wiedzę na temat wyborów edukacyjnych dokonywanych przez uczniów na progu: szkoła podstawowa – zawodowa szkoła średnia. Autor zbadał refleksje retrospektywne absolwentów średnich szkół o profilu zawodowym ukazując, jakie jest ich spojrzenie na dokonane wybory

z perspektywy czasu, już po zakończeniu kształcenia w zawodowych szkołach średnich. Rezultaty przeprowadzonych badań i dokonanych analiz mogą stanowić przesłanki dotyczące zarówno procesów rekrutacji jak i edukacji w szkołach zawodowych na poziomie średnim. Z przedstawionych wniosków wynika konieczność podejmowania różnych działań mających na celu podnoszenie wiedzy zawodoznawczej młodzieży oraz, co szczególnie niepokoi – wciąż powszechne są opinie uczniów o marginalnym udziale poradnictwa zawodowego w procesie dokonywania wyborów na pierwszym progu edukacyjnym dotyczących lokowania się na ścieżkach edukacyjnych do pracy i zawodu.

Autor zasadniczy tekst rozprawy zakończył obszernym „Podsumowaniem i wnioskami”. Doktorant zawarł w nim zarówno syntezę wyników badań własnych, dyskusję z nimi, odniesienie się do problemów badawczych oraz wnioski i rekomendacje dla praktyki. Zabrakło więc zakończenia rozprawy. Zakończenie w pracach naukowych, zwłaszcza promocyjnych stanowi ważny fragment będący syntetycznym „zdaniem sprawy” z całej pracy i jej zwieńczeniem, nie ograniczającym się do wyników badań i do zaprezentowania wniosków końcowych. Uważam, że wskazane byłoby „zamknięcie” tekstu dysertacji odrębnym „Zakończeniem”.

Bibliografia będąca dopełnieniem rozprawy liczy 285 pozycji, w tym 66 prac obcojęzycznych. Autor wykorzystał reprezentatywne dla podejmowanych problemów źródła dzięki czemu opierał swoje rozważania na opiniach i dorobku badaczy będących autorytetami w analizowanej dziedzinie. Uważam, że jest to istotne w czasie występowania dużej liczby informacji w przestrzeni medialnej. Wzbogaceniem refleksji naukowej mogłoby być odwołanie się do innych wartościowych prac pedagogów pracy, zwłaszcza do opracowań Franciszka Szloska, Magdaleny Piorunek i Urszuli Jeruszki.

Załącznikami do opiniowanej pracy są wzór kwestionariusza ankiety oraz dyspozycje do wywiadu. Wspomniane narzędzia badawcze Doktorant opracował samodzielnie pod kątem postawionych celów i problemów badawczych.

Uogólniając stwierdzam, że tekst opiniowanej pracy jest przejrzysty, czytelny, narracja swobodna, logicznie spójna.

Wskazuje na dobre opanowanie przez Autora umiejętności przygotowania tekstów naukowych, a także świadczy o swobodnym poruszaniu się w literaturze rodzimej i obcojęzycznej związanej z tematyką podjętą w rozprawie.

Doceniając to, nie mogę jednak nie zwrócić uwagi na stylistyczną stronę pracy. Pomimo swojej poprawności w zdecydowanej większości opracowania narracja prowadzona przez Doktoranta (moim zdaniem) jest miejscami zbyt swobodna, nieprecyzyjna, zawiera skróty myślowe i urwane myśli. Może to prowadzić do trudności ze zrozumieniem intencji Autora. Dyskusyjne jest tytułowanie wielu rozdziałów i podrozdziałów, na co zwracałem uwagę wcześniej.

Refleksje ogólne

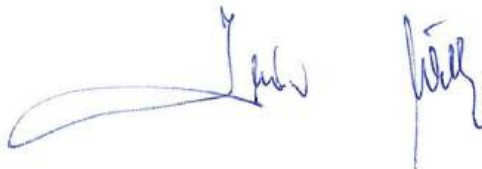
Moja ogólna opinia na temat przedłożonej do zrecenzowania rozprawy doktorskiej Pana mgr inż. Filipa Napierały jest pozytywna. Mając świadomość niedostatków opiniowanego tekstu zwrócę uwagę na pozytywne strony rozprawy przesądzające o jej akceptacji. W szczególności wpłynęły na to poniższe przesłanki:

1. Autor podjął ważny i aktualny problem badawczy, który został ulokowany w perspektywie przyszłości rynku pracy z uwzględnieniem roli średnich szkół zawodowych w realizacji karier zawodowych absolwentów. Tematyka podjęta przez Autora pomimo swojej ważności i nieprzemijającej aktualności jest coraz rzadziej podejmowana w badaniach naukowych. W takim ujęciu, jak uczynił to Doktorant badania dotychczas nie były prowadzone;
2. Tekst rozprawy dowodzi dobrego opanowania przez Autora warsztatu pisarskiego w zakresie pisania tekstów naukowych;
3. Koncepcja badawcza jest kompletna, dobór metod badawczych jest uzasadniony i adekwatny do postawionych problemów badawczych. Doktorant wykazał umiejętność projektowania i planowania badań naukowych w zakresie pedagogiki;
4. Zebrane wyniki oraz ich analiza doprowadziły Autora do odniesienia się do postawionych problemów badawczych, z czego się wywiązał;
5. Na podstawie uzyskanych wyników oraz prowadzonej z nimi dyskusji Autor zaproponował konkretne rekomendacje dla szkolnictwa zawodowego i poradnictwa zawodowego;
6. Zebrane wyniki badań stanowią dobrą inspirację do dalszych pogłębionych eksploracji naukowych dotyczących kształcenia zawodowego i poradnictwa zawodowego.

Wniosek końcowy

Praca Pana mgr inż. Filipa Napierały jest wartościowym, nowatorskim opracowaniem, zrealizowanym na gruncie samodzielnie zaprojektowanych, przeprowadzonych i opracowanych badań empirycznych. Spełnia niezbędne standardy stawiane pracom naukowym. W tym zakresie Autor zaprezentował niezbędne umiejętności. Rozprawa ukazuje opanowanie przez Doktoranta podstawowych reguł opracowania tekstu naukowego. Dowodzi też niezbędnego przygotowania Doktoranta do samodzielnego prowadzenia badań w obszarze nauk społecznych.

Po zapoznaniu się z treścią dysertacji i na podstawie wnikliwej jej analizy stwierdzam, że przedłożona do zaopiniowania rozprawa doktorska Pana mgr inż. Filipa Napierały odpowiada warunkom wynikającym ze wszystkich czterech punktów określonych w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2018r. - poz. 1668 z późn. zm.). W związku z tym stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie do publicznej obrony, a Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Two handwritten signatures in blue ink, likely belonging to the author and the reviewer, positioned at the end of the document.